

האיסור שמדאורייתא, שבמקומו הוא עומד. וכ"מ בתוס' לעיל סח. (ד"ה אימר) דלמ"ד חולין בעזרה דאורייתא אין להביא קרבן אם מדאורייתא הורצה אעפ"י שלא הורצה מדרבנן. וע"ע ביבמות צ ובנוזר כט. ובקרבן אורה שם.

וע"ע בענין זה: חזו"א זבחים יז, טז; קמא לד, ג; אה"ע פו, ד; שערי ישר ג, יד; אור שמח מאכ"א טז, ז; מקדש דוד לג, ב ד"ה ובההיא; שבט הלוי ח"ג קד, ב-ד; חדושים ובאורים יג, יד. וע"ע באהייעזר ח"ד פה – ציוני החזו"א בגליונות האהייעזר.

ב. בספר הר צבי דן בדברי השיטמ"ק כיצד חל ההפקר, הלא לאחר שכבר הקדיש אינו שלו. ופרש על פי מה שאמרו בפרק ראשון שיש בעלות מסוימת על הקרבן לענין כפרתו, ושייך גם בירושה.

וצ"ב, הלא גר שמת ואין לו יורשים – קרבנו קרב, הרי שאין הבעלות מעכבת ההקרבה. ואמנם חטאת אינה קריבה לאחר מיתה לפי שאין כפרה לאחר מיתה, אך מנין שאינה מכפרת כשבעלותו הופקעה. ואולי י"ל שב"ד הפקיעו ממנו את קרבנו ועשאוהו כשייך להם, והרי הוא כגזול מהם את הקרבן בהקרבתו, ושוב אינו מרצה מן התורה.

ובספר אור שמח (פסחה"מ ו, יז) נטה מדברי השיטמ"ק משום שאין שייך לומר 'הפקר ב"ד' כשהוא עצמו אינו יכול להפקיר. ובאר שם בדרך אחרת; או משום שכל העושה על דעת חכמים עושה, והרי אינם מרוצים מקרבן זה, וחסר כאן ב'לרצונכם'. או מפני שיש בכח חכמים לפסול הקרבן, שכיון שאסרו להקריבו, הרי זה כאילו אבד או נטמא הבשר בין שחיטה לזריקה ושוב מן התורה אסור לו לזרוק הדם. נמצאת עקירתם ב'שב ואל תעשה' ולא ב'קום ועשה'.

ובהגהות מצפה איתן פרש 'לא מרצ' – לענין זה שהבשר אסור באכילה, אבל אינו חוזר ומביא קרבן אחר משום 'חולין בעזרה', וכמו שאמרו בכיוצא בזה ביבמות (צ). וכן כתב בחזו"ן איש (קמא לד, ג), שדוקא קרבנות הבאים בנדר ונדבה חייב להביא אחר, אבל לא להקל להביא ספק חולין בעזרה (יש להעיר שלא הזכיר מדברי השיטמ"ק מאומה. וכיו"ב יש בכמה וכמה מקומות בספרי הגאון חזו"א ז"ל. ואכ"מ).

דף עד

באורים בפשט והערות

'אמאי, נימא הך דמית – איסורא מית?' – ואם תאמר מאי קושיא, הלא יש לומר שתנא דמתניתין סובר בעלי חיים נידחים, וכיון שנדחו כולם מהקרבה קודם שמת האחד, שוב אינם ראויים להקרבה. ויש לומר שאין שייך כאן דיחוי כיון שבידו הדבר, להמיתו, ובפרט שכך מצוותו ודינו, ועומד הוא למיתה (עפ"י צאן קדשים; שו"ת דובב מישרים ח"ג קח. עע"ש).

וב'חק נתן' חולק על כך כי בדבר שנראה ונדחה, שלא כבדחוי מעיקרא, הוי דיחוי גם כשהדבר בידו. ועתוס' לעיל לד סע"ב וסוכה לג שבדיחוי שאינו נובע מפסול הגוף כל שבידו לא הוי דיחוי, עכ"פ כשמצוה לתקנו, וצ"ב.

עוד יש לומר שאם אכן זוהי סברת התנא, עדיין קשה מדוע ימותו כולם הלא כשימות האחד נאמר שהאיסור מת והשאר ירעו עד שיסתאבו, ויביא בדמיהן קרבן – שהרי מקדושת דמים לא נידחו. [ואף לדעת הראשונים שגם קדושת הדמים נדחית מהן (ר"ח, ריטב"א) – הלא לשיטתם ודאי סובר תנא דפרקין בעלי חיים אינם נדחים, כמו שכתבו המפרשים להוכיח מהמשך המשניות] (עפ"י שער המלך קרבן פסח ד"ה ד"ה ואולם; פנים מאירות; חק נתן, וע"ש תירוץ נוסף, וכן בקרבן אורה ובשפת אמת ובחשק שלמה).

'לא התיר רבי אליעזר אלא שנים שנים... אנא תרת' קאמינא' – בבאור הסברה – ע' קרבן אורה; חדושים ובאורים יג, טו. ולכאורה נראה שסברתם אינה שייכת אלא בהקרבה על המזבח, ולא באכילה. ואולם הרא"ש (בתשובה כ, יז) כתב זאת גם אודות אכילה. וצ"ע. וע"ע בחזו"א יו"ד לז, ט.

הרמב"ם פרש [דלא כרש"י] 'שנים שנים' – שהקריב או אכל מתחילה שנים.

'רבי שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון... – בעשרות מקומות בש"ס ובתוספתא, בבלי וירושלמי, מובאים מאמרים של ר' שמעון בן יהודה, וכמעט כולם בשם ר' שמעון. במקום אחד בשם ר' יוסי (מעשר שני ג, א). במקום אחד בשם ר' עקיבא (תוספתא ב"ק ו, י). ובמקום אחד בשם ר' ישמעאל (כתובות עג:). פעמיים בלבד מצאנו מאמרים שהובאו בשם ר' שמעון בן יהודה בסתם – בתוספתא נגעים ה, א; ובתלמודין ביבמות מה.

'הנה לעבודת כוכבים שספיקה וספק ספיקה אסורה... אי כר' יהודה אפילו בשאר איסורים...'. הן לר' יהודה המחמיר בספק ספיקה בכל שאר איסורים, הן לשמואל שמחמיר בע"ז, לא מצאנו שאסרו אלא בספק ספקא שע"י תערובות, שהאיסור הוחזק בתחילה, אבל בשאר ספק-ספקא שלא הוחזק שם איסור – מותר (עפ"י שו"ת הרא"ש ב, א. וכ"כ בקרן אורה ובשלמי שמעון מדגפשייהו).

(ע"ב) 'אבל תרומה דיש לה מתירין, לא' – אין הכוונה לומר שהתרומה היא בגדר 'דבר שיש לו מתירין' [לענין שאר חומרות שיש בדבר שיש לו מתירין – שכל ספקותיו אסורים ושאינן לו ביטול], שהרי לישראל אין אפשרות לאכלה, אלא הכוונה לומר שכיון שראויה היא לכהנים, היה מקום להחמיר בה יותר מאיסורין שאין להם התר כלל (עפ"י ריטב"א ב"מ נג. מובא בשער המלך מאכלות אסורות טו סוף הלכה כ. ע"ש).

יש מי שכתב שעיקר הטעם שהחמירו חכמים בתרומה שביטולה באחד ומאה – משום שהיא כעין דבר שיש לו מתירין, שהרי מותרת לכהן (עפ"י משנה ראשונה – מובא בשבט הלוי ח"ב רטו, ד).

'לא התיר ריש לקיש אלא חבית דמינכרא נפילתה, אבל תאינה לא' – ענין 'מינכרא נפילתה' נראה לפרש שהנפילה היא מאורע מפורסם ובולט ואינו שכיח כל כך, שלא כאבידת טבעת ותאנה שאין בזה מאורע מיוחד ויבואו להתיר אף ללא נפילה (חדושים ובאורים יג, טו. וע"ע בחדושי הגר"ס באופן אחר).

'שאר אסורין עד שיפתחו – לא אמרינן איסורא ברובא איתיה' – כלומר, לקולא אין אומרים כן אבל לחומרא אומרים, כדלעיל בנפלו ששים חביות למקום אחר (פנים מאירות. חילוק אחר ע' בחק נתן). ויש מי שכתב שרב אושעיא חולק על רב, ולדעת רב אכן אומרים 'איסורא ברובא איתא' אף לקולא וכל החמשים הסתומות מותרות – כיון שאנו דנים את החמישים שהם המיעוט, כאילו פרשו מן הרוב, וכדין ארבעים שנפלו למקום אחר (כן דעת הראב"ד – הובא בבהגר"א יו"ד קי סק"י. וכ"מ בשטמ"ק אות יא. וע' חזו"א אה"ע לא, ד).

והרא"ה בנדק הבית הביא דעה שלר' אליעזר (ורב) דלעיל שתולים שהאיסור הוא זה שאבד, הוא הדין בשנפתחו מיעוט מהחביות – השאר מותרות.

ויש מי שכתב שתלוי הדבר; אם בכל אותן חביות שנפתחו, יש בהן שיעור מספיק כדי לבטל את האיסור, כגון שנפתחו מאה ואחת חביות – הכל מותר. לא אסר ר' אושעיא אלא במאה שנפתחו (חמודי דניאל, מובא בדרכי תשובה יו"ד קיא). וע' בתשובת הג"ר יהושע העשיל, בשו"ת הגאונים בתראי ו; שערי ישר ג, יב.

ליקוטים מפוסקים ראשונים ואחרונים

'טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה במאה טבעות, ונפלה אחת מהם לים הגדול – הותרו כולן, דאמרינן הך דנפל היינו דאיסורא' – דוקא נפל לאיבוד, שאין אנו צריכים לדון כלל על אותו שנפל ואבר מן העולם, אבל פרש למקום אחר – לא (תוס' ושאר פוסקים). וכן אם נחתך או נתרסק, כיון שהוא בעולם ואתה צריך לדון גם עליו – אין לתלות שהוא האיסור, כי אדרבה נאמר שהאיסור הוא ברוב (ב"ה יו"ד קי"ז; ש"ך ס"ט). וכן הדין אם נפל למקום שאפשר לו להמצא – אין התר (כסף משנה ע"ז ז, י. מובא בש"ך קי סקמ"ג).

עוד כתבו התוס': דוקא אם נפל ממילא, אבל אם האדם לקח והפיל או שאכל – אין להתיר השאר. ואפילו אם עשה כן בשגגה, קנסו שוגג אטו מזיד. ואולם כתב הרא"ש (בשו"ת כ, יז והובא בפוסקים ביו"ד ס"ט), שזה רק כאשר ידע על התערובת, ואפילו שגג וסבר שמותר לו להפיל אחד לים, אבל אכל או הפיל קודם שנודע לו על התערובת – מותר.

ובתרומת הדשן (קעה. וכ"ה בהגהותיו לשערי דורא, כמובא בב"י יו"ד קי) כתב שזה שכתבו התוס' שגם בשוגג יש לקנס, זהו רק לענין הפלה לים וכדומה, שקנסו שמא יעשה כן במזיד, להפיל לאיבוד כדי להתיר השאר, אבל כשאכל או האכיל בן-ברית בשוגג – אין לחוש שמא יעשה כן במזיד ולא גזרו באופן זה אלא השאר מותר. ואולם הש"ך והט"ז (ש"ס) פקפקו על התר זה.

[בספר בית מאיר (ש"ס) כתב להוכיח כתרומת הדשן מסוגיתנו, שהרי מקור הלכה זו מדברי ר' אליעזר שהתיר להקריב כל הראשים כשקרב ראשו של אחד מהם – הרי שאין לגזור באופן כזה שאין חשש שיעשה זאת במזיד. וכתב שאין לדחות ולהעמיד שלא ידע כלל מהתערובת, ע"ש. (וממה שהקשו בגמרא שיתרו כולם במיתת האחד, והלא המיתה נעשית ע"י האדם – לא הוכיח, שכבר כתבו ש"ל שכיון שמצוה לעשות כן, הרי זה כמת ממילא ואין שייך לקנסו. וע' ברכה"ז וצ"ק וחשק שלמה). וע"ע: פנים מאירות; צאן קדשים; חק נתן; קרן אורה; חו"א יו"ד לו, ת.

ולכאורה נראה שיש מקום לדחות הראיה, שהרי טעמם של החולקים על התה"ד מבואר בש"ך ובט"ז, שגם באכל בשוגג יש מקום לגזרה, שאם נתיר לו חוששים שמא יתנגו לכלב או לגוי. ואם כן י"ל שבקדשים אין שייכת גזרה זו, כי ודאי לא יאבד הקדשים בידים אם נתיר לו להקריב השאר כשהקריב אחד בשוגג – שהרי אסור הדבר מצד הפסד קדשים, וכשם שאין מקום לגזור באיסורין שמא יאכל במזיד].

והגר"א (קי סקכ"ד) כתב לחלוק, שגם בשהפילו האדם בשוגג – מותר, שלהלכה אנו נוקטים שאין לקנסו שוגג אטו מזיד. והביא שכן פסק הרשב"א (תורת הבית הארוך ד, ב).

'לא התיר רבי אליעזר אלא שנים שנים, אבל אחד אחד – לא. אמר ליה: אנא תרתי קאמינא' – נראה שאם הפריש שנים כדי להתירן, יכול להקריב או לאכול אחד אחד, שהרי כיון שלקח שנים ופירשן מן הקביעות, הותרו מדין 'כל דפריש'.

וטעם הדבר, שהרי לא נאסרו אלא משום גזירה שמא יקח מן הקבוע, אבל בנפל אחד לים, שמותר לכתחילה ליקח שנים ואין שייכת גזירה – הדין נותן שכיון שהפרישן, יש כאן דין 'כל דפריש'. ועוד, הלא איסור חשוב שחתכו – בטל ממנו חשיבותו, ומדוע לא יאכלנו בפני עצמו כיון שחתך בהיתר (עפ"י חזון איש יו"ד לו, ז).

לא הבנתי מש"כ שכיון שמותר לכתחילה ליקח ל"ש גזירת קבוע, הלא אינו מניידים אלא מושך ממקום הקביעות, ואם כן, אין אנו באים לאסור משום גזירה אלא הרי הוא לוקח מן הקבוע, ומה מועיל זה שעושה כן בהתר.

ומה שכתב עוד שמועיל שיחתכנו ועי"כ יבטלו – אמנם כן, אך ר' אליעזר התיר להקריב הראשים כמות שהם, והרי הן חתיכות חשובות. וגם רב נחמן מייירי בטבעות שאינו חפץ לחתכן, ובוה אסור למכרן או לעגדם אלא שנים שנים. וממה שכתב עוד להוכיח מקושית האחרונים הלא אין שוחטים שני זבחים כאחד – כבר תרצו האחרונים בדרכים נוספות (ע"ע בשו"ת אחיעזר ח"ב יג). ומדבריהם יש ללמוד שנקטו שאין מועילה לקיחת שנים כדי להתיר אחד אחד, וכן מבואר מדברי הראשונים שהקשו כן – כמו שהעיר שם בחזו"א.

'... אלא אם פרשו ארבעים כולן למקום אחד – אין אוסרות' – הוא הדין חמשים טבעות שנפלו, יש להתיר התערובת האחרונה, משום 'ספק ספקא' [ונקטו 'ארבעים' משום הסיפא, שהששים שנפלו והתערבו אינן מותרות, כי תולים שהאיסור נמצא ברוב] (תורת הבית להרשב"א ד, ב. וכו"כ מהרי"ק בתשובה, נדפסה בשו"ת מהרי"ק הקדשות ובשו"ת הריב"ש בסופו, סי' לה. וכו"פ הטור יו"ד קי. וכל זה דלא כמוש"כ בקרן אורה. וע"ע בשפת אמת).

(ע"ב) 'ריש לקיש אמר: כגון דאיערב בנפולה...' – כתב הש"ך (יו"ד קי אות לה) להוכיח מכאן כשיטת הרשב"א שגם כאשר יש 'ספק ספקא' להתיר – צריך בדיקה, שאם לא כן מדוע אין כולן מותרות משום 'ספק ספקא', הלא יש כאן ספק טריפה שנתערבה באחרות. וקשה מכאן על ר"ת שספק אחד בגוף וספק אחד בתערובת – מותר. והסיק הש"ך שלכתחילה כאשר אפשר לבדוק ואין הפסד בדבר – יש לבדוק, אבל בלאו הכי אין להחמיר.

יש מי שכתב לדחות הראיה, שכיון שקודם שנתערבה הריהי בספק, הרי כבר נפסלה פסול ודאי משום 'דיחוי'. אלא שלכאורה אין לומר כן, כיון שבידו היה לבדקה אם נטרפה, וכל שבידו לא הוי דיחוי (ע"ע לעיל לד) – אך לפי מה שכתב רש"י שכיון שהתחזק בה ספק טריפות, אין מכניסים אותה לעזרה לשוחטה משום 'הקריבהו נא לפחתך' – כיון שכך אין זה נחשב 'בידו' שהרי אין נכון לבדוק, ושוב אין להתירה גם לאחר שנתערבה שכבר נדחתה מקודם לכן (דובב מישרים ח"ב ג).

וכן צידד בחזו"א (קמא לד, ה) שלפי דברי רש"י אפשר שאף בדיעבד פסולה, גם אם בדקה אחר שחיטתה שאין בה טריפות, משום דין 'דיחוי'.

יש שתמהו על עיקר קושית הש"ך, הלא רבנו תם שהתיר לא דיבר אלא בספק דרוסה ולא בודאי דרוסה, הגם שיש אפשרות שלא נטרפה, וכאן הלא מדובר בנפולה ודאית ולא בספק נפולה, הלכך נידון הדבר כודאי איסור ולא כספק (עפ"י פרי חדש כללי ס"ס סק"ב; שער המלך מקוואות כלל ג. וע"ש עוד באורך. וכו"כ בקרן אורה. וע"ע בשיטות השונות בדין נפולה, אם היא כספק טריפה או כודאי – בשו"ת שבט הלוי ח"ב ח).

[וכתבו הפוסקים להלכה שבספק ספקא, כל שאפשר לברר בקלות – יש לברר (ע"ע פמ"ג בפתיחתו להל' תערובות ובס"י צח; כף החיים יו"ד צח, לח). וכשאין בידינו לברר, גם אם אפשר שיבוא הדבר לידי בירור בעתיד – כתב בשער המלך (מקוואות, כלל ג) שהסכמת כל הפוסקים להקל (וע"ע מרומי שדה ר"ה כט).]

דף עה

'ואם נתן מתנה מכל אחד יצא, ואם נתן ארבע מכולן יצא' – אי אפשר ליישב שני משפטים אלו יחדיו, ויש לגרוס רק אחד מהם, והמדפיסים העמידו בטעות את שתי הנוסחאות גם יחד (מרומי שדה. וע"ע ברש"י ובשפ"א שרצו ליישב כפי הגרסא שלפנינו).